

Edgard Vreuls

Een Nederlandse Hagadah voor Sederavond

Ontwerp voorzijde: Norbert Baxmann
© Edgard Vreuls, Amsterdam 1998
ISBN 90-74359-11-6

Mijn vader was een Arameër
die ten onder dreigde te gaan;
maar hij daalde af naar Egypte.
(V Mosje 26,5)

Inhoud

Voorwoord

De inkopen voor sederavond

Vorbereiding voor de sedertafel

De inrichting van de sedertafel

De orde van dienst

Voorwoord.

Sederavond is het feest van de bevrijding, het gedenken van het feit dat wij vrij zijn. Vrijheid is een groot goed; het vieren van de verkregen vrijheid is dan ook een belangrijke gebeurtenis. Op sederavond vieren wij onze bevrijding met verwijzing naar het uittocht-verhaal in de boeken van Mozes. Hiermee is echter enige voorzichtigheid geboden; Egypte wordt in dit verhaal afgeschilderd als een uiterst onaangenaam land, waar de koning als een despoot tekeer gaat en waar de Israëlieten als slaven worden behandeld. Wanneer bij de achtervolging de Egyptenaren omkomen in de Rode Zee, barst de traditionele sederavond-tekst los in ondubbelzinnige triomfkreten. De vrijheid voor het ene volk gaat ten koste van het andere volk, lijkt het wel.

Men heeft pogingen ondernomen dit negatieve beeld van Egypte op verschillende manieren historisch te verklaren: de Egyptenaren kenden weliswaar een grootse cultuur, maar deze was geheel verstart en kende geen ruimte voor het individu, leest men dan. De culturele prestaties op het gebied van beeldhouwkunst en architectuur zouden volgens anderen bereikt zijn over de ruggen van vele onderdrukte volkeren, die als dwangarbeiders werden benut. Het uittochtverhaal lijkt de norm te zijn geworden volgens welke de antieke Egyptische maatschappij wordt bestudeerd.

De historische werkelijkheid is echter anders. Vanaf de oudste tijden zijn de bewoners van Kanaän/Palestina en Egypte goede buren geweest. Hun wederzijds respect werd voornamelijk ingegeven door het onderlinge geografische verschil van hun landen: in Egypte was de oogst afhankelijk van de jaarlijkse overstroming van de Nijl, terwijl in Kanaän/Palestina de regen voor vruchtbaarheid zorgde. Van die regen was men minder zeker dan van de overstromingen van de Nijl, zodat het meestal de Kanaänieten/Filistijnen waren die bij Egypte moesten aankloppen in tijden van hongersnood. Daarmee was Egypte niet alleen een goede buur voor de inwoners van Kanaän, maar ook het symbool van hun steun en toeverlaat. Op grond daarvan genoten de Egyptenaren bij de inwoners van Kanaän/Palestina dan ook voorrechten, die de andere volkeren onthouden werden; zelfs in de boeken van Mozes zijn er duidelijk aanwijzingen te vinden, dat de Egyptenaren weliswaar niet tot de stam van de Israëlieten behoorden, maar wel in de familie konden worden opgenomen.¹

Na de regeringsperiode van koning Salomo schijnt Egypte het ook politiek voor het zeggen te hebben in Kanaän/Palestina en kwamen de meeste koningen van Judea en Samaria niet verder dan de status van Egyptische vazal. Maar in de 8^e eeuw vóór de gewone jaartelling raakte Egypte zozeer verzwakt, dat het de veiligheid van z'n Aziatische gebieden niet langer kon waarborgen. In 721 werd Samaria ingenomen door de Assyriërs. Het Zuidrijk kreeg nog enige jaren uitstel, omdat het Assyrische rijk kort daarna ineestortte. Maar in de 6^e eeuw zagen de Babyloniërs hun kans schoon en belegerden Judea.

In deze turbulente periode werden er door de intellectuelen in Jerusalem pogingen ondernomen zich te distantiëren van de Egyptische overheersing, in de hoop dat daardoor een eventuele verovering door de Babyloniërs zonder bloedvergieten zou geschieden.² Men schetste de verhouding met Egypte als uitermate slecht, als zouden de Israëlieten de slaven zijn van de Egyptenaren. Wanneer we Velikovsky mogen geloven, speelde zich dit af tijdens het bewind van

¹ Zie bijvoorbeeld V Mozes 23,8: "je zult niet verafschuwen een Egyptenaar want een gast was jij in zijn land; de zonen die geboren worden voor hem, het derde geslacht gaat voor hem in de gemeente van JHWH".

² Men zou zich kunnen indenken dat, was dit streven niet gedwarsboomd door andere politieke stromingen in Judea, de Babyloniërs geen noodzaak hadden gehad Jerusalem te verwoesten.

farao Ramses, zodat de farao van het uittochtverhaal diens trekken vertoont.³ De steden Raämses en Pitom, waarvan in het verhaal sprake is, zijn de verbastering van de Egyptische namen [Per] Ramessu [meri-Amen] en Per-Atem, twee steden die tijdens de val van Jerusalem waarschijnlijk nog in aanbouw waren.

Het uittochtverhaal is dus niet de historische vertelling van de uittocht van de Israëlieten uit Egypte, maar de literaire uitdrukking van een volk dat wanhopig z'n vrijheid bevecht. Deze hang naar vrijheid is niet voorbehouden aan de Israëlieten maar is universeel. Als er een god bestaat die ons de vrijheid heeft geschonken, dan zal die god ook anderen te hulp komen die onderdrukt worden. De tekst voor de sederavond, zoals die in dit boekje is weergegeven, gaat er dan ook van uit, dat de vrijheid is weggelegd voor iedereen, ongeacht geloof, afstamming of geslacht. Sommigen zullen dit als een ongeoorloofde relativering van de joodse traditie opvatten, anderen zullen dit herkennen als de essentie van de viering van pesach.

³ Volgens Velikovsky regeerde Ramses II van 609 tot 569 vóór de gewone jaartelling en was hij derhalve de tegenspeler van Nabukodonosor/Nebukadnezar in de strijd om Judea en Jerusalem.

De inkopen voor sederavond.

1. Grote ronde matsot,⁴ ongeveer één per persoon.
2. Maror, bitterkruid, bij voorkeur een mierikswortel. Deze moet meestal vantevoren worden besteld.
3. De ingrediënten voor de charoset: goudrenetten, kaneel en amandelschilfers.
4. Een lamsbotje.
5. Een ei.
6. Rode wijn; ongeveer een halve fles per persoon, te verdelen over minstens vier flessen.⁵
7. Rauwkost; bij voorkeur groente die zich gemakkelijk laat indopen en uitdelen, zoals radijs, peterselie en wat er, afhankelijk van het seizoen, aan kleine groente verkrijgbaar is.⁶
8. Een dipsaus⁷ voor de groente.
9. Kaarsen met een brandtijd van minstens vier uur.
10. Wanneer men papieren servetten gebruikt: drie servetten per persoon, voor de drie keer dat er iets gegeten wordt: de groente, de matsot en maror en de hoofdmaaltijd.
11. Hetgeen voor de maaltijd als hoofdgerecht⁸ nodig is (er is geen nagerecht).

⁴ Vierkante matses kunnen natuurlijk ook; de matses moeten echter niet te klein zijn, omdat er bij het breken een redelijk stuk over moet blijven.

⁵ Het is ook mogelijk de wijn aan te lengen met vruchtensap; wanneer er kinderen meedoen is dit zelfs aan te bevelen. De verdeling over vier flessen of karaffen komt overeen met de vier bekers die gedurende de avond worden ingeschonken.

⁶ In traditionele vieringen beperkt zich dit gerecht meestal tot peterselie, selderij of radijs. De bedoeling van deze schotel is, het lange wachten op de eigenlijke maaltijd ietwat te vergemakkelijken.

⁷ Traditioneel wordt de groente ingedoopt in zout water of azijn, in ieder geval een substantie die aan de groente wat meer smaak geeft. Het zoute water is volgens sommige uitleggingen het symbolen voor de tranen die gedurende de slavernij geplengd werden.

⁸ Aangezien er sedert de verwoesting van de tempel geen rituele slachting van lammeren kan plaatsvinden, wordt er op sederavond geen lamsvlees gegeten. In de meeste kringen eet men op deze avond in het geheel geen gebraden vlees meer.

Vorbereiding voor de sedertafel.⁹

1. Het lamsbotje wordt samen met het ei één kwartier in een warme oven gezet en moet daarna afkoelen.
2. De goudrenetten worden tot moes gekookt; vervolgens worden de kaneel en de amandelschilfers toegevoegd en eventueel een scheut rode wijn. Ook dit gerecht moet afkoelen.¹⁰
3. De groente wordt gewassen en schoongemaakt en op een schaal uitgesteld.
4. De mierikswortel wordt gewassen en geborsteld zodat al het zand eraf is.
5. De kaarsen worden in de kandelaar gezet.
6. De hoofdmaaltijd wordt zover voorbereid dat ze halverwege de avond met weinig moeite kan worden opgediend.
7. Men kan alvast een aantal flessen wijn ontkurken en eventueel aanlengen met vruchtensap.

⁹ Ik heb de voorbereidingen voor pesach zelf hier buiten beschouwing gelaten, zoals het *chomeits baddeken*: gedurende de acht dagen van pesach is het verboden producten vermengd met gist of zuurdesem in huis te hebben. Alles wat daarmee te maken heeft moet worden verwijderd en verbrand, zoals brood, koek en bier. Dit heeft het karakter van een grote schoonmaak: men kan niet het risico lopen nog ergens *chomeits* in huis te hebben, ofschoon men bij het verbranden van de *chomeits* verklaart "dat al het chomeits dat ik in mijn bezit heb, dat ik niet gezien heb en niet verwijderd heb, waardeloos is en als het stof van de aarde". Dit verwijderen en verbranden van gist en zuurdesem vormt eigenlijk het oudste ritueel dat met pesach verband houdt: in het voorjaar werd het verse graan geoogst en gegeten zonder vermenging met producten van het jaar ervoor; dit landbouwfeest werd op zeker moment gecombineerd met de gedachtenis aan de uittocht uit Egypte. Daarbij kreeg het ongedesemde, met name de *matsot*, een nieuwe interpretatie: in sommige uitleggingen worden ze gezien als het brood van de onderdrukking, van de slavernij; een tweede verklaring is, dat het vertrek uit Egypte zo haastig geschiedde, dat het brood geen tijd had gekregen om te rijzen.

¹⁰ Deze appelmoes of *charoet* is bedoeld om de smaak van de *maror* enigszins te verzachten. Het wordt echter ook gezien als het leem waarmee in Egypte moest worden gewerkt; daarom mengde men de ingrediënten zodanig, dat de *charoet* de kleur van leem krijgt.

De inrichting van de sedertafel.

Er wordt gedekt met bestek voor voorgerecht, eventueel soep en hoofd-gerecht.¹¹ Er wordt voor één persoon meer gedekt dan er aanwezigen zijn.¹²

Omdat er bij de tweede beker wat wijn geplengd wordt, is het verstandig hiervoor maatregelen te nemen, bijvoorbeeld een stuk plastic over het tafel-kleed of een schaal waarop de wijn kan worden geplengd.¹³

Op tafel komen te staan:

- de zeven-armige kandelaar met een doosje lucifers;
- het lamsbotje¹⁴ met het ei;
- de schaal met de groente, daarnaast de dipsaus en bordjes om de groente uit te delen;
- de mierikswortel met een mesje erbij, daarnaast de charoset en bordjes om matsot en maror uit te delen;
- de matsot in drie lagen op elkaar, gescheiden door een servet; daarnaast een opgevouwen servet om straks een deel van de matsot in weg te bergen;
- een grote beker¹⁵ die voldoende wijn kan bevatten om iedereen te laten drinken;
- een glas voor Elia bij het couvert dat extra is gedekt;
- flessen rode wijn op de vier hoeken van de tafel.

In de hoek van de kamer staat een lampetkan klaar, gevuld met water, met een grote handdoek erbij.¹⁶

Indien mogelijk zijn de zitplaatsen rijkelijk voorzien van kussens; vanavond moet men immers *lehn*, leunend in de kussens de maaltijd genieten als vrije mensen.

Voordat men aan tafel gaat, worden de taken verdeeld en de teksten uitgereikt.

¹¹ Om te voorkomen dat er via het servies nog *chomets*-resten op tafel komen, gebruikt men in traditionele kringen voor pesach een apart servies.

¹² Dit extra couvert is in de eerste plaats een teken van gastvrijheid: men houdt rekening met een onverwachte gast. Maar de gast naar wie men op seder-avond in het bijzonder uitkijkt, is natuurlijk de profeet Elia, die volgens de traditie ooit zal wederkeren om de komst van de Messias aan te kondigen.

¹³ Het kan ook nuttig zijn een geopende fles witte wijn bij de hand te hebben; wanneer men die giet over de nog natte rode wijn, neutraliseert de witte wijn de rode kleurstof, die anders moeilijk uit het tafellaken te verwijderen is.

¹⁴ Het lamsbotje, *zeroa* geheten, is de herinnering aan het paaslam dat vroeger werd geslacht. Het heeft daarom slechts een symbolische betekenis en wordt gedurende de seder-avondviering niet genuttigd. Hetzelfde geldt voor het ei, *beetsa* geheten. De betekenis daarvan is echter minder duidelijk; sommige uitleggingen zien er het symbool van de lente in, andere als het symbool voor de eeuwigheid. Sinds de verwoesting van de tempel interpreteert men het ei vaak als teken van rouw.

¹⁵ In plaats dat ieder zijn eigen glas krijgt, maken wij bij onze sederavond-vieringen gebruik van een grote beker die rondgaat.

¹⁶ Het technisch probleem van het wassen van de handen gedurende de viering hebben wij op deze wijze opgelost.

De orde van dienst¹⁷

- 1. opening**
- 2. de eerste beker**
- 3. de vruchten van het land**
- 4. de gebroken matsa**
- 5. de vraag van de jongste**
- 6. het verhaal van de bevrijding**
- 7. uitleg van de symbolen**
- 8. het klein halleel**
- 9. de tweede beker**
- 10. handwassing**
- 11. matsot en maror**
- 12. maaltijd**
- 13. de laatste matsa**
- 14. de derde beker**
- 15. de deur**
- 16. het groot halleel**
- 17. het is nacht**
- 18. de vierde beker**
- 19. de laatste zegenspreuk**
- 20. slot.**

¹⁷ *Orde van dienst* zou de letterlijke vertaling kunnen zijn van het woord *seider* of *seider*; het geeft aan dat de avond van pesach verloopt volgens een vast patroon, volgens een programma met voorgeschreven onderdelen. De volgorde zoals die hier is weergegeven functioneert als een soort inhoudsopgave en wijkt op enkele punten af van de traditionele aanduiding, die luidt: 1. *kadesj* (de zegen, namelijk over de eerste beker), 2. *rechats* (het wassen van de handen, voordat de groente wordt uitgedeeld), 3. *karpas* (selderie), 4. *jachats* (de verdeling, namelijk het breken van de matse), 5. *maghied* (de vertelling, bestaande uit het verhaal van de uittocht en de uitleg van de symbolen), 6. *rachtsa* (de handwassing), 7. *motsi matsah* (het uitdelen van de matse), 8. *maror* (het eten van de maror), 9. *koreeg* (de omwikkeling: een stukje maror tussen twee stukjes matse), 10. *sjoelchan oreeg* (de gedekte tafel, de eigenlijke maaltijd), 11. *tsafoon* (het verborgene, namelijk het laatste stukje matse dat apart is gehouden), 12. *bareeg* (de dankzegging na de maaltijd), 13. *halleel* (de lofzang, namelijk de psalmen 115 tot en met 118), 14. *nirtsah* (de aanvaarding in dank, de afsluiting van de avond).

1. opening.

Als iedereen is gezeten leest één van de aanwezigen het gebod voor van deze avond:

In de eerste maand van de lente
op de veertiende dag van deze maand¹⁸
als de schemering is ingetreden
zult gij het paaslam slachten.
En op de vijftiende dag van deze maand
is het het feest van de ongedesemde broden;
zeven dagen lang zult gij ongedesemde broden eten.
Op de eerste dag zult gij bijeenkomen,
dan zult gij geen werkzaamheden verrichten
en ook op de zevende dag zult gij bijeenkomen
en zult gij geen werkzaamheden verrichten.

Dan ontsteekt hij¹⁹ de kaarsen.

¹⁸ De berekening van de viering van pesach vormt een combinatie van de zonnekalender en de maankalender: de eerste maand van de lente begint op de eerste nieuwe maan nadat de zon de evenaar passeert. Het feest van pesach begint op de veertiende dag van deze lentemaand (zowel *nisan* als *aviv* geheten), dus met volle maan. De christenen hebben hun paasdatum verschoven naar de zondag, en wel de eerste zondag na de eerste volle maan van de lente. Bij ons is het gebruik ontstaan eveneens een vaste dag voor de viering van sederavond te aan te houden, en wel de vrijdag vóór het christelijk pasen.

¹⁹ Traditioneel is het de moeder die de kaarsen aansteekt; zo is het ook de vader van het gezin die op deze sederavond de belangrijkste handelingen verricht en uitleg geeft. Omdat er echter in onze gelederen geen sprake is van een traditioneel gezin, hebben wij alle taken verdeeld onder de deelnemers aan de seder. In deze tekst worden de deelnemers, mannelijk zowel als vrouwelijk, met de voornaamwoorden *hij*, *hem* etc. aangeduid.

2. de eerste beker.

Als het licht is ontstoken schenkt iemand de eerste beker²⁰ in. Voor Elia staat er een apart wijnglas klaar, voor het geval dat hij vanavond komt. Ook dat glas wordt ingeschonken. Hij die de eerste beker heeft ingeschonken heft die op en spreekt er de zegen over uit:

In den beginne
vanaf dat er mensen waren
vanaf dat wij er waren
was het een feest
in den beginne
er was brood om van te eten
en wijn om van te drinken
déze wijn was er om van te drinken
en weet daarom hoe goed het was
in den beginne.

Hij drinkt van de eerste beker en geeft hem door. Terwijl er van wordt gedronken begint iemand het verhaal van de schepping te lezen. Dit verhaal wordt bij elke nieuwe dag doorgegeven aan de volgende lezer.

²⁰ Zowel het ontsteken van de kaarsen als deze beker behoren tot het ritueel van elke feestdag, inclusief de sjabbat, en vormen in die zin geen onderdeel van de eigenlijke sederavond-viering. Omdat wij de gewoonte hebben seder-avond op vrijdagavond te vieren, staat de eerste beker in het teken van de sjabbat en de voltooiing van de schepping. Daarom wordt bij ons gedurende het drinken van de eerste beker het gehele scheppingsverhaal gelezen, en niet slechts de zesde dag, zoals in het traditionele formulier wanneer seder-avond op vrijdagavond valt.

In den beginne
als god de hemel en het land schept
- het land is dan chaos en woestijn
met duisternis over het oppervlak van de diepe zee
en een godstorm hangend over het oppervlak
van het water -
zegt god: er moet licht zijn
en er is licht
en god ziet het licht, het is goed
en god maakt een scheiding:
het licht hier
en het duister daar
en god roept het licht uit tot dag
en het duister roept hij uit tot nacht;
en het is avond en het is ochtend
één dag.

En god zegt: er moet zijn
een koepel midden in het water
en het moet zijn een scheiding
tussen water en water
en god maakt de koepel
en hij maakt de scheiding:
het water onder de koepel hier
en het water boven de koepel daar
en zo is het
en god roept de koepel uit tot hemel;
en het is avond en het is ochtend
dag twee.

En god zegt:
het water onder de hemel
moet zich verzamelen naar één plaats
en het droge moet zich laten zien
en zo is het
en god roept het droge uit tot land
en de verzameling water roept hij uit tot zee
en god ziet, het is goed;
en god zegt:
het land moet in bloei staan van bloeiend gewas
zaad dat zaad voortbrengt
vruchtgeboomte dat naar z'n aard vrucht maakt
met z'n zaad bij zich boven het land
en zo is het

en het land doet groen gewas uitkomen
zaad dat naar z'n aard zaad voortbrengt
en vruchtgeboomte dat vrucht maakt
naar z'n aard met z'n zaad in zich
en god ziet, het is goed;
en het is avond en het is ochtend
dag drie.

En god zegt: er moet zijn
lichtgaten in de koepel van de hemel
om een scheiding te maken
de dag hier
en de nacht daar
en ze moeten zijn tot tekens en vaste tijden
tot dagen en tot jaren
en ze moeten zijn
tot lichtopeningen in de koepel van de hemel
om licht te geven op het land
en zo is het
en god maakt de twee grote lichtopeningen
de grote lichtopening voor het domein van de dag
en de kleine lichtopening voor het domein van de nacht
en de sterren
en god geeft ze aan de koepel van de hemel
om licht te geven op het land
en om te domineren in de dag en in de nacht
en om een scheiding te maken:
het licht hier
en het duister daar
en god ziet, het is goed;
en het is avond en het is ochtend
dag vier.

En god zegt:
het water moet krioelen van gekrioel van levensdrift
en gevogelte moet vliegen boven het land
langs het oppervlak van de koepel van de hemel;
en god scheidt de grote zeemonsters
en heel de wemelende levensdrift
waarvan naar z'n aard het water krioelt
en al het gevogelte naar z'n aard gevleugeld
en god ziet, het is goed;
en god zegent ze door te zeggen:
weest vruchtbaar en veelsoortig

en vult het water van de zee
en het gevogelte moet veelsoortig zijn op het land;
en het is avond en het is ochtend
dag vijf.
En god zegt:
het land moet doen uitkomen
levensdrift naar z'n aard
dier en kruiper en landleven naar z'n aard
en zo is het;
en god maakt het leven van het land naar z'n aard
het dier naar z'n aard
en het kruipdier naar z'n aard
en god ziet, het is goed;
en god zegt:
laten we maken: een mens
op ons beeld
in overeenstemming met ons
ze moeten heersen
bij de vis van de zee
en bij het gevogelte van de hemel
en bij het gedierte
en in al het land
en bij al het gekruip dat kruipt op het land;
en god scheidt de mens op zijn beeld
beeld van god
hij scheidt hen
mannetje en vrouwtje
hij scheidt hen
en hen zegent god
en tot hen zegt god:
weest vruchtbaar en veelsoortig
en vul het land en kneed het
en heers
bij de vis van de zee
en bij het gevogelte van de hemel
en bij al het leven dat kruipt op het land;
en god zegt
zie, ik geef aan jullie:
al het gewas dat zaait
op het oppervlak van heel het land
en al het geboomte dat als vruchtboom
bij zich zaait
voor jullie is het om te eten -
en aan al het leven van het land

en aan al het gevogelte van de hemel
en aan al het gekruip op het land
met levensdrift in zich:
al het groene gewas om te eten.
en zo is het;
en god ziet alles dat hij maakt en zie:
het is zeer goed;
en het is avond en het is ochtend
dag zes.

En dit is het einde van de hemel en het land
met al hun onderdelen
en god maakt op dag zeven een einde aan zijn werk
dat hij maakt
en hij houdt op dag zeven op
met al zijn werk dat hij maakt
en god zegent dag zeven en heiligt hem
want dan houdt hij op met al zijn werk
dat god scheidt om te maken.

Inmiddels is de eerste beker leeg.

3. de vruchten van het land.

Eén van de aanwezigen laat zich door een ander²¹ de handen wassen. Dan neemt hij de vruchten van het land en zegent ze met de woorden:

Eet dan van de vruchten van het land
want ze zijn ons gegeven
om ons te smaken
en om ons tot voedsel te dienen.

*Hij doopt ze in de daartoe bestemde saus en deelt ze rond.
Ieder eet ervan.*

²¹ In het traditionele formulier wast men hier en voor het begin van de maaltijd zelf de handen. De eerste handwassing, die alleen bestemd is voor degene die de vruchten van het land gaat indopen en uitdelen, geschiedt zonder zegenspreuk.

4. de gebroken matsa.

Iemand breekt de middelste van de matsot doormidden, wikkelt de helft ervan in een servet en bergt die weg.²² Dan heft hij de overige matsot op en spreekt daarover de uitnodiging uit tot deelname aan deze feestavond:

Met jullie deel ik het brood van de onderdrukking
deze avond,
met jullie
en met iedereen die geknecht wordt
aan macht is onderworpen
mensen met gebroken harten
vermoeid, miskend, teleurgesteld
levend tegen de klippen op
vechtend tegen de bierkaai
welkom iedereen
deel vanavond met mij dit brood van de onderdrukking
vier met mij dit feest van bevrijding
nu nog geknecht
volgend jaar als vrije mensen.

Hij zet de matsot weer op tafel.

²² In sommige kringen is het de gewoonte, dit stuk matse, dat tot na de maaltijd bewaard moet blijven als *afikoman*, te laten verstoppert door een van de aanwezige kinderen. Dat betekent dat degene die na de maaltijd de *afikoman* moet uitdelen, eerst moet gaan zoeken. Vaak kan de matse pas worden teruggevonden in ruil voor een klein presentje.

5. de vraag van de jongste.

Iemand schenkt de tweede beker in. Daarop stelt de jongste, of degene die nieuw is in het gezelschap, de volgende vraag aan degene die de tweede beker heeft ingeschonken:

Waarom is deze avond anders dan de andere avonden?
want op andere avonden is er brood bij de maaltijd
maar vanavond moeten wij matsot eten;
op andere avonden eten wij volop heerlijke groente
maar vanavond staat er de bittere maror op tafel;
op andere avonden wordt er niet ingedoopt
maar vanavond dopen wij zelfs tweemaal in;
op andere avonden eten wij gehaast
maar vanavond zitten wij in alle rust bijeen;
waarom is deze avond zo anders?

6. het verhaal van de bevrijding.

Degene die de tweede beker heeft ingeschonken begint met het antwoord op de vraag van de jongste:

Dit alles is, omdat wij slaven zijn geweest
in dienst van de koning van Egypte
maar het verlangen naar vrijheid brandde in ons hart
en wij zijn weggetrokken;
als onze voorouders niet uit Egypte waren weggegaan
zouden wij nog steeds slaven zijn;
en onze kinderen en onze kleinkinderen
zouden nog steeds slaven zijn;
daarom moet ieder de uittocht herdenken
al is hij nog zo geleerd of rijk,
wijs of welgesteld,
op ieder rust de plicht over de uittocht te vertellen
en hoe meer iemand vertelt over de bevrijding uit Egypte
destemeer achting hij verdient.

De plicht om over de uittocht te vertellen
staat maar liefst vier keer vermeld in de boeken van Mozes;
volgens de traditie is dat, omdat kinderen op verschillende
manieren op de gebeurtenissen van vanavond kunnen reageren.
Een verstandig kind zal vragen:
wat is voor ons de zin en betekenis
van deze verhalen en symbolen?
Men zal antwoorden met een uitleg over de voorschriften
van het pesach-feest, bijvoorbeeld dat men na het eten van
het paaslam geen nagerecht meer neemt.
Een hooghartig kind zal vragen:
waar doe je al die moeite voor!
Hij sluit zich buiten de traditie.
Maak zijn tanden stomp en zeg hem:
dit doe ik om wat mij is overkomen.
Werkelijk, als hij met al zijn eigenwijsheid
in slavernij in Egypte had gezeten,
dan zat hij er nu nog.
De simpele ziel vraagt: waarom is dit?
Geef als antwoord: vanwege de bevrijding uit Egypte.
En het kind dat nog te jong is om te vragen,
die zul je toch over de uittocht vertellen,
want er staat geschreven:
op deze dag zul je vertellen over de uittocht uit Egypte,

en er staat niet bij dat er eerst om gevraagd moet worden.

Waarom vindt het verhaal uitgerekend op deze avond plaats?

Omdat het vandaag de dag van de uittocht is.

En waarom 's avonds en niet overdag?

Omdat het vanavond het feest is van de matsot en de maror, en die moet ik kunnen aanwijzen om het verhaal te kunnen vertellen.

Dan begint het eigenlijke verhaal van de uittocht.²³ Degene die de tweede beker heeft ingeschonken sprenkelt bij de vermelding van de tien plagen wat wijn uit over de tafel, dat wij van dit soort plagen gevrijwaard mogen blijven.

Vroeger hingen wij vreemde goden aan en overlaadden wij ons met religieuze ballast. Maar dat alles hebben wij achter ons gelaten, zoals onze stamvader Abraham de goden van het Ur der Chaldeeën de rug toekeerde. Abraham trok weg uit Ur en ging naar Kanaän. Daar kreeg hij vele nakomelingen, onder wie Jakob en Esau. Esau vestigde zich in het bergland Seir; maar Jakob en zijn familie trokken weg naar Egypte. Noodgedwongen gingen zij naar Egypte, want er heerste hongersnood in Kanaän en er was voor het vee niets meer te eten. Jakob ging naar Egypte, niet met de bedoeling zich daar blijvend te vestigen, maar om zijn familie en zijn onderhorigen van de hongerdood te redden. Hij ging in het volste vertrouwen dat hij en zijn volk tot bloei zouden komen, ondanks het feit dat zij als vreemdelingen in Egypte zouden verblijven. Want aan Abraham was beloofd, dat zijn nageslacht, ondanks vervolging en onderdrukking, zou uitgroeien tot een groot en machtig volk.

En dit vertrouwen heeft ons door de tijden heen moed gegeven; want meer dan eens stond er iemand tegen ons op, hele volksstammen stonden op om ons te onderdrukken; maar steeds weer opnieuw worden wij gered uit hun macht.

Jakob kwam in Egypte met een klein aantal familieleden, zo'n zeventig man. Maar in de vierhonderd jaar dat zij in Egypte verbleven, groeiden zij uit tot een groot en talrijk volk, en zij verspreidden zich over het land als grassprietjes op het veld. En er kwam een nieuwe koning over Egypte, één die de verdiensten van Jakob en zijn nakomelingen weigerde te erkennen. Hij stookte zijn

eigen volk op en zei: zie, de kinderen van de Hebreërs²⁴, dat zijn er teveel voor ons; laten wij harde maatregelen tegen hen nemen, anders worden ze talrijker dan wij en zouden ze in tijden van oorlog tegen ons kunnen vechten en ons land kunnen overmeesteren. En zij stelden slavendrijvers over hen aan en dwongen hen tot zware arbeid, zoals de bouw van de garnizoenssteden Pithon en Raämses voor de koning. De Egyptenaren maakten hun leven bitter met zware arbeid in tichelsteen en baksteen en met allerlei zwaar werk op het veld. Maar hoemeer men ze onderdrukte, destemeeer namen ze in kracht en aantal toe, zodat de Egyptenaren de Israëlieten begonnen te vrezen. En de koning van Egypte gaf het bevel: werp elke jongen die bij hen geboren wordt in de Nijl, maar laat de meisjes leven.

En lange tijd zuchtten de Israëlieten in slavernij en zij schreeuwden tot de god van hun voorouders en deze hoorde hun geschreeuw en zag de ellende en de onderdrukking van zijn volk; en hij was zijn belofte aan Abraham, Izaak en Jakob indachtig.

En het ging mis met Egypte; het werd geteisterd door een aantal plagen zoals er nog nooit geweest waren. Het water van de Nijl veranderde in BLOED, de vissen in de Nijl gingen dood zodat de Nijl ging stinken en de Egyptenaren het water uit de Nijl niet meer konden drinken. Maar ook in alle andere waterstromen, in de kanalen, de poelen en in alle verzamelplaatsen van water was het water veranderd in bloed, in heel het land van Egypte, zelfs in de stenen kruiken en in de houten tonnen. En de Egyptenaren groeven langs de Nijl naar water om te kunnen drinken. Deze plaag duurde zeven dagen.

Daarna werd het land geteisterd door KIKKERS; in de Nijl krioelde het van de kikkers; ze kwamen de huizen binnen en de slaapkamers, tot in het bed van de koning en van zijn dienaren en van heel het volk, zelfs in de bakovens en in de baktroggen zaten ze. En ook uit de andere waterstromen, uit de kanalen en uit de poelen kwamen de kikkers tevoorschijn en ze bedekten heel het land van Egypte. De kikkers die in de huizen, op de binnenplaatsen en op het veld doodgingen, verzamelde men op grote hopen, zodat het hele land ernaar stonk. Alleen in de Nijl gingen ze niet dood.

²³ Het nu volgende verhaal is een compilatie van het uittochtverhaal uit de boeken van Mozes en de tekst van het sederavond-formulier.

²⁴ De naam "Hebreërs" duidt oorspronkelijk een volk aan, dat zich pas ten tijde van koning Saul bij de Israëlieten aansloot, zoals uit I Samuël 14,21 blijkt. Later is dit woord ingeburgerd als omschrijving van de nakomelingen van Jakob en wordt ook als zodanig in het uittochtverhaal gebruikt.

Toen kwam er een MUGGENPLAAG over Egypte; uit al het stof van het land kwamen muggen voort en ze teisterden mens en dier in heel Egypte.

Daarna kwamen de STEEKVLIEGEN; in hele zwermen kwamen ze het huis van de koning binnen en de huizen van zijn dienaren; het hele land van Egypte was vergeven van steekvliegen, zelfs de bodem was ermee bedekt. Alleen de landstreek Gosjen, waar de Israëlieten woonden, bleef gespaard.

Toen kwam er een plaag over de dieren op het veld, over de paarden, de ezels, de kamelen, de runderen en het kleinvee, een zware VEEPEST; alleen het land van de Israëlieten bleef gespaard.

Daarna kwamen er BULTEN bij mens en dier in het hele land van Egypte, bulten die als zweren openbraken; zelfs de geleerden van Egypte hadden last van de bulten en konden zich niet staande houden.

En de volgende dag: DONDER EN HAGEL, en vuur dat naar de aarde schoot; het hagelde zo erg als het nog nooit in Egypte gehageld had sinds het land bestond. De hagel verwoestte alles wat op het veld stond, ook mensen en dieren trof het. Maar in de landstreek Gosjen waar de Israëlieten woonden, kwam de hagel niet. Door de hagel werd in heel Egypte al het vlas en de gerst platgeslagen, want de gerst stond in de aar en het vlas stond in bloei. Alleen de tarwe en de spelt waren niet platgeslagen; die kwamen later aan de beurt.

Want na de hagel kwam er een oostenwind over het land, een dag en een nacht lang, en in de ochtend voerde de oostenwind SPRINKHANEN mee. Zoals de wind kwamen ook de sprinkhanen over heel het land van Egypte en ze streken in heel Egypte in grote getale neer. Nooit ervoor had men zo'n zwerm sprinkhanen gezien en ook daarna nooit meer. Ze bedekten als een donkere wolk het hele land, ze vraten het veldgewas af en de vruchten van de bomen, alles wat de hagel gespaard had, en er bleef geen groen meer over aan boom of veldgewas in heel het land van Egypte.

Daarna lag er gedurende drie dagen een diepe DUISTERNIS over heel het land van Egypte, een tastbare duisternis; drie dagen lang konden de mensen elkaar niet zien en ze konden geen stap verzetten. Alleen in het gebied waar de Israëlieten woonden bleef

het licht.

Deze plagen waren voor de Israëlieten een teken dat zij Egypte spoedig zouden kunnen verlaten. Vanaf de tiende dag van de maand hielden zij per gezin een stuk vee gereed, schaap of geit, voldoende voor het aantal personen dat ervan moest eten. En op de avond van de veertiende dag slachtten zij het en ze bestreken de deurposten en de drempels van de huizen waar ze aten met het bloed om zich tegen onheil te weren. En zij braadden het vlees en aten het in de nacht, met ongedesemde broden en bittere kruiden erbij. Zij aten het in grote haast, de lendenen omgord, de schoenen aan de voeten en de staf in de hand. En midden in de nacht werden de Egyptenaren bezocht door de laatste plaag: de EERSTGEBORENE van de koning, degene die hem zou opvolgen, STIERF, maar ook de eerstgeborene van de slavin achter de handmolen en van de boef in de kerker en alle eerstgeborenen van het vee. Overal in Egypte telde men zijn doden, en er klonk een luid gejammer. Maar aan de huizen van de Israëlieten ging deze ramp voorbij. En de Egyptenaren zeiden tot de Israëlieten: ga weg, zo snel mogelijk, want jullie brengen ongeluk. Neem mee wat je wilt, maar ga, voordat we allemaal dood zijn.

Zo trok het volk van Israël weg uit Egypte; het deeg dat nog niet had kunnen gisten, droegen zij met hun baktroggen in hun kleren gebonden op hun schouders; en ze namen alles mee wat ze konden meenemen. Ze gingen te voet met zo'n zeshonderdduizend man, de kinderen niet meegerekend. En met hen ging een menigte van allerlei slag, en voorts veel vee en runderen. Zo trokken de Israëlieten weg uit Egypte, waar zij precies 430 jaar gewoond hadden.

Maar toen de koning van Egypte het bericht ontving, dat een heel volk gevlucht was, verhardde zijn stemming en die van zijn dienaren en zij zeiden: wat hebben wij gedaan, wij hebben een heel volk uit onze dienst laten vertrekken. En de koning spande zijn wagen in en verzamelde zijn volk en begon de Israëlieten te achtervolgen in de richting van de Rode Zee.

En de Egyptenaren, al de paarden en de wagens van de koning, zijn ruiters en zijn leger, zaten achter hen aan en haalden hen in aan de oever van de Rode Zee. Maar door een sterke oostenwind, die de hele nacht waaide, was een deel van de zee drooggevallen. Zo konden de Israëlieten midden door de zee gaan, terwijl rechts en

links van hen het water stond. De Egyptenaren kwamen hen achterna, alle paarden van de koning, zijn wagens en zijn ruiters, de zee in. Maar de wielen van hun wagens gleden weg, zij kwamen moeizaam vooruit en er ontstond verwarring en zij riepen: laten we vluchten want hier kunnen we niet tegen op. Maar terwijl de Egyptenaren probeerden te vluchten stroomde bij het aanbreken van de dag de zee terug naar haar plaats en sleurde de Egyptenaren mee tot midden in de zee. Het water overspoelde de wagens en de ruiters van heel het leger van de koning, niet één bleef er over.

Zo ging het machtige Egypte ten onder; vierhonderd jaar lang zouden de Egyptenaren zelf zwoegen onder het juk van een vreemde overheersing.²⁵ Maar de Israëlieten waren heelhuids door de zee gekomen; zo ontkwamen zij aan de macht van de Egyptenaren.

²⁵ Deze opmerking is ontleend aan de bevindingen van Velikovsky, dat de historische uittocht kon plaatsvinden door de verwoestende aanvallen van de Hyksos, die vervolgens vierhonderd jaar een schrikbewind voerden in Egypte.

7. uitleg van de symbolen.

Na het verhaal over de uittocht legt iemand uit wat de symbolen van pasen betekenen:

Wij beschouwen het als onze plicht te vertellen over de drie symbolen van deze avond: het pesach-offer, de matsa en de maror, en doen dat op de wijze zoals de grote meester Gamliël²⁶ ze ons heeft uitgelegd.

Volgens hem at men daarom van het pesach-offer, omdat het bloed van het offer onze redding is geworden; want in het holst van de nacht sloeg god al de eerstgeborenen in het land van Egypte, maar aan de huizen van de kinderen van Israël ging god voorbij, want het bloed aan hun deurposten en drempels was hem tot teken.²⁷

Hij neemt de matsot, heft ze op en zegt:

Daarom eten wij matsot, omdat het deeg nog niet had kunnen rijzen toen wij uit het slavenhuis werden bevrijd; wij mochten geen ogenblik langer in Egypte blijven.

Hij zet de matsot weer neer en heft de maror op en zegt:

Daarom eten wij bittere groente, omdat ons leven in Egypte bitter was en vol ellende; ons leven werd verbitterd door harde arbeid in leem en tichelsteen en door arbeid op het veld; en met stokslagen werden wij aan het werk gezet.

Hij zet de maror weer neer en vervolgt:

Te allen tijde, van geslacht op geslacht, moeten wij de bevrijding uit Egypte beschouwen als iets dat ons persoonlijk is overkomen. Wij vieren deze avond als ónze uittocht uit Egypte. Niet alleen zijn onze voorouders weggetrokken uit het slavenhuis, maar door hen hebben wij de vrijheid gekregen.

²⁶ Rabban Gamliël leefde in de eerste eeuw van de gewone jaartelling, in de tijd dat de tweede tempel nog niet was verwoest en het pesach-offer nog volgens de rituele voorschriften kon worden geslacht.

²⁷ Het woord *pesach* betekent "voorbijgaan". Het woord zal aanvankelijk betrekking hebben gehad op de overgang van het ene seizoen naar het andere, van de winter naar het voorjaar. Vandaaruit is het gebruikt gaan worden voor het offerdier dat bij die gelegenheid geslacht werd. Het idee dat de engel des doods aan de huizen van de kinderen van Israël is voorbijgegaan vanwege het bloed van het offerdier dat zij aan hun deurposten gestreken hadden, is van later datum, maar was kennelijk in de tijd van Rabban Gamliël reeds ingeburgerd.

8. het klein hallel.

Iemand maakt een begin met de lezing van het hallel:

Daarom hebben wij reden tot dankbaarheid: vanuit de onderdrukking bereikten wij de vrijheid, vanuit de angst kwamen wij tot vreugde, vanuit de duisternis bereikten wij het licht, vanuit de slavernij bereikten wij de verlossing.

Daarom heffen wij deze lofzangen aan die ons van generatie op generatie zijn doorgegeven.

Psalm 113.²⁸

Bestaat er een god die het hele uitspansel omvat,
van vroeger tot later,
vanwaar de zon opkomt tot waar zij ondergaat,
een god boven de oorlogen,
groter dan ons verstand -
maar wij hoeven hem niet
als hij geen hart heeft voor het kleine,
het onaanzienlijke,
als hij niet de sloeber uit de modder haalt,
de zwerver een kans van leven geeft
en vruchtbaar maakt alwie droog en dor waren.

Psalm 114.

Trek weg uit een volk dat niet horen wil,
weg uit het slavenhuis, de vrijheid tegemoet.
Maak plaats voor vrede en vrijheid,
liefde en rechtvaardigheid.
Geen zee gaat ons te hoog
en geen bergen staan ons in de weg.
Waarom, bergen, neem je de benen,
waarom, zee, ben je nergens meer?
Omdat vrijheid en vrede ontkiemen,
heel de aarde op springen staat,
wordt wat versteend is tot levend water,
barsten rotsen open tot een bron.

²⁸ Evenals de rest van het sederavond-formulier zijn ook de teksten van de psalmen van het klein hallel (113-114) en het groot hallel (115-118) hier in een vrije bewerking weergegeven.

9. de tweede beker.

Degene die de tweede beker heeft ingeschonken, heft de beker omhoog en zegt:

Dit is de beker van onze vrijheid,
om te weten dat wij tot vrijheid werden geroepen
om voor elkaar mens te zijn.

Hij drinkt van de beker en geeft hem door.²⁹

²⁹ Het is niet nodig dat de tweede beker vóór de handwassing volledig wordt leeggedronken; nog tijdens de maaltijd kan deze beker rondgaan.

10. handwassing.

*Vóór de maaltijd begint, wast degene die deze taak gekregen heeft,
de handen van de aanwezigen met de woorden:*

Ik was jou de handen
opdat wij elkaars deelgenoot mogen zijn
aan deze maaltijd.

Tenslotte laat hij zich door een van de anderen de handen wassen.

11. matsot en maror.

Iemand neemt de matsot en zegt:

Wij breken voor elkaar het brood,
dat wij mogen bestaan in liefde en in vrede,
dat wij voor elkaar mogen zijn
voedzaam als brood.

*Hij geeft ieder een stuk van de bovenste en van de middelste matsot.
Men eet ervan.*

*Daarna neemt hij de maror, het bitterkruid, en snijdt voor ieder een
stuk af. Hij doopt ieder stuk in de zoete charoset en deelt het uit met
de woorden:*

Wij delen met elkaar de maror,
dat wij mogen leven zonder verbittering,
dat wij met elkaar mogen weten
dat pijn en moeite niet het einde zijn.

Ieder eet van de maror.

*Dan neemt hij de onderste matsot en geeft ieder twee stukjes ervan
met maror ertussen, maar zonder charoset. Hij zegt daarbij:*

Toen de tempel nog bestond werd het paaslam gegeten tesamen
met matsa en maror. Want zo werd het pesach-offer gegeten
bij de uittocht uit Egypte. Dit is ter herinnering aan het paaslam.

Ieder eet ervan.

12. maaltijd.

Dan wordt in alle rust de maaltijd voortgezet.

13. de laatste matsa.

Als nagerecht of afikoman dient het stuk matsa dat daartoe apart is gehouden of door één van de kinderen is verstoep; in het laatste geval moet degene die de matsa gaat uitdelen eerst gaan zoeken. Dan geeft hij ieder daarvan een stuk, want matsa is het laatste dat vanavond gegeten wordt. Hiermee eindigt de eigenlijke maaltijd.

14. de derde beker.

Iemand schenkt de derde beker in en leest de volgende tekst: ³⁰

Hier aan tafel bijeen,
vrienden, vreemden,
mensen van ver en van nabij,
hier bijeen met woorden en gebaren,
na al die eeuwen,
is dat nu uittocht,
bevrijding uit slavendienst?
Niet denken aan morgen,
werkzaamheden opgeschort,
een avond zonder meer,
is dat nu: van oudsher de vrijheid doorgeven?
De strijd duurt voort,
het lieve leven bedreigd,
mensen die elkaar verdrukken,
eigenbelang en hebzucht die zegevieren.
Wat richten wij dan uit
tegenover honderden op tronen van macht,
wat zijn dan onze gebaren
tegenover een heerschappij van onverstand en onwil,
de smaak van matsa,
een slok wijn,
op duizenden schorre kelen
die hongeren en dorsten naar vrede.
Kregen wij steun in de rug,
een stem van dichtbij ter bemoediging,
wij zouden niet aarzelen en weten
dat macht en geweld niet het einde zijn.
Maar nog steeds geldt de wet van de sterkste,
de wees vernederd,
de vreemdeling uitgebuit,
de geringe vertrap.
Nog steeds moeten we leven met een vermoeden
wie we zouden kunnen zijn,
tegen verdrukking en dwang in.
Zwak, wankel zoeken we onze weg;
één armzwaai en ons leven is gebroken.

³⁰ Deze tekst vervangt het traditionele dankgebed na de maaltijd; nadat we hebben voldaan aan onze plicht de symbolen van deze avond uit te leggen en we het verhaal van bevrijding hebben doorverteld, is dit de plaats waarop onze persoonlijke gedachten over sederavond aan het woord kunnen komen. Ik kan mij voorstellen dat, afhankelijk van de omstandigheden, dit dankgebed elke jaar een andere invulling krijgt.

Daarom breekt het zweet ons uit,
heffen wij onze handen omhoog naar een god,
maar niemand om aan vast te klampen,
niemand die antwoord geeft.

Misschien is niet alles tevergeefs;
ik heb woorden geleerd die mij raken,
die mij doorstromen,
woorden ongehoord in de strijd om het bestaan:
vrijheid, vrede, rechtvaardigheid, liefde.
Woorden die ik om mij heen strooi,
voor me uit mompel,
een verlangen dat ik koester,
een recht dat ik opeis.
Ik heb gehoord dat mensen zeggen:
in beginsel is alles goed,
door god geschapen
en ze zetten hun schouders eronder;
mensen die op weg gaan,
het niet langer nemen,
Egypte de rug toekeren,
liever een onzekere toekomst
dan leven onder het juk.
Deze woorden die ik leerde,
deze verhalen die me zijn doorgegeven,
blijf ik roepen, een leven lang,
tot ze tastbaar worden,
gestalte krijgen om mij heen
en ze tot leven komen,
niet door mijn verdienste,
maar omdat wat ooit gezaaid is,
eens zal ontkiemen.

Hij heft de beker op en zegt:

Drinkt allen uit deze beker,
want dit is de beker van het verbond van oudsher,
de beker van hetgeen ons bezielt,
van de hoop vanwaaruit wij leven.

Hij drinkt uit de beker en geeft hem door. De beker gaat rond tot ze leeg is.

15. de deur.³¹

Als de derde beker gedronken is, opent iemand de deur en zegt:

Hier is geen plaats voor haat en nijd,
geweld en machtsvertoon;
mensen blind van egoïsme en zelfbedrog,
weg van hier,
want deze deur staat open voor vrede en
rechtvaardigheid.

De deur wordt weer gesloten.

³¹ Het ritueel van de deur verenigt, in al z'n eenvoud, een groot aantal verschillende elementen van het pesachfeest in zich. In de tijd dat Jerusalem het middelpunt vormde van de eredienst, trok men met pesach in grote getale naar deze stad om er het pesach-offer te laten slachten. Al die mensen vonden meestal onderdak bij familieleden die in en rond Jerusalem woonden. Maar ook na de verwoesting van de tweede tempel bleef pesach bij uitstek het feest van de gastvrijheid; nog steeds wordt er in de synagoge geen kiddoesj gehouden wanneer sederavond op vrijdagavond valt, omdat men weet dat ieder na afloop bij vrienden of familie thuis sederavond gaat meevieren. De deur die de gehele avond open bleef gold eeuwenlang, evenals het extra gedekte couvert, als het teken van deze gastvrijheid. Toen echter rond het jaar 1100 de pogroms begonnen, bleek de geopende deur een riskante zaak, temeer daar sederavond vaak samenvalt met de Goede Week van de christenen, waarin zij de dood van hun heer gedenken, die volgens sommige christelijke tradities door het joodse volk zou zijn omgebracht. Het was daarom veiliger de deur gesloten te houden. Maar daarmee liep men het gevaar de profeet Elia buiten te sluiten, die immers op sederavond verwacht wordt als voorbode van de Messias. Daarom gaat de deur toch even open, tevens een gelegenheid iedereen "daarbuiten" te vervloeken die in het verleden of heden een bedreiging vormt voor de vrijheid die ons dierbaar is.

16. het groot hallel.

Iemand schenkt de vierde beker in. Dan worden de volgende teksten gelezen:

Psalm 115.

Laten we ons niet op de borst kloppen
alsof we alles zelf tot stand hebben gebracht,
alsof niet veel geluk is ons komen aanwaaien,
onberekenbaar.

Laten de anderen maar vragen:

vertrouwen jullie niet op goud en zilver,
op de plannen die je zelf trekt?

Nee, veel gaat ons verstand te boven
en voor schijnwaarden gaan we niet door de knieën.

Zij, zij weten het wel:

zij maken zichzelf een god:

grote woorden, maar weinig zinnigs,
een loerende blik maar zien, ho maar,
gespitste oren maar luisteren kunnen ze niet,
neus in de wind, maar een neus vol stank,
handen waar weinig uit komt -

zo'n soort god is een sta in de weg,
veel komt er niet uit

en wie hem aanhangen komen geen stap verder.

Vertrouw dus op wat waarde heeft,
verwacht je heil van wat goed is.

Dan zal zegen je ten deel vallen

of je nu klein bent of groot,
zegen zul je ontvangen, meer dan je kunt overzien.

De aarde is voor ons, kinderen van de schepping;

van de doden zul je weinig horen,

de doden zijn uitgepraat,

maar wij, die leven, hebben de toekomst.

Psalm 116.

Ik was gevangen in angst, tot stervens toe,
geen ruimte om vrij te ademen,
een van pijn verwrongen gezicht.

Maar op de bodem van mijn ziel vond ik de hoop om te leven,
de grond van mijn bestaan.

Wie zich niet opblazen blijven behouden,
zoals ik, sjlemiel, het geluk heb gevonden.

Kom dan tot rust, mijn ziel, nu leven mijn deel is geworden.

Het idee van sterven staat ver van mijn bed.

Geen tranen meer in mijn ogen,
geen struikelblok voor mijn voeten,
maar licht op mijn weg, tijd van leven.

Geloof in het goede heeft mij gered,
ook al sprak ik woorden van twijfel
en riep ik vol wantrouwen uit:

er is geen mens te vertrouwen.

Veel voornemens had ik gemaakt:
wanneer ik er weer bovenop kom ...

Al mijn beloften, ik zal ze gestand doen,
in het midden van mijn vrienden,
in het hart van de stad;

en iedereen mag het zien en weten
dat ik de minste wil zijn, dienaar van mensen.

Mijn vliezen zijn gebroken, ik ben opnieuw geboren.

En al wat ik beloofde zal ik gestand doen,
temidden van mijn vrienden,
in het hart van mijn stad.

Psalm 117.

Dank voor wat goed is,
want het goede houdt eeuwig stand;
wie je ook bent, het goede houdt eeuwig stand;
uit welke traditie je ook komt,
het goede houdt eeuwig stand;
welke positie je ook bekleedt,
het goede houdt eeuwig stand.

Psalm 118.

Grond onder de voeten voor altijd,
grond onder de voeten voor jou, voor mij
en voor alwie ervan horen wil.

Ik was in mijzelf gevangen
en klampte mij aan alles en iedereen vast om steun.
Maar een nieuwe ruimte brak voor mij open.

Wat kan een mens mij nog maken,
wat kan haat mij nog deren.

Ja, als je alleen op eigen kracht vertrouwt,
op een scherpe tong, dan sta je zwak.

Ik hoef niet omringd te worden door een horde vijanden
om te weten dat ik ze teboven kom,
vijanden rondom om te weten dat ik het wel red.

Wat zijn zij waard: als een zwerm bijen door vuur
zó zullen zij verteerd worden.

Ik zat aan de grond, maar laat ze nu maar komen,
levenskracht genoeg.

Doe voor mij de deur open, ik kan het niet voor me houden.

De deur staat al open en geeft toegang tot wie oprecht is.

Dit moet ik kwijt:

de steen die de bouwlieden hebben afgedankt,
is tot hoeksteen geworden;

ik kan het nauwelijks geloven, is het geen wonder?

Dit is een dag voor feest, maak leven dat het een lust is.

Ach, moge het ons goed gaan, voor altijd;

ach, mogen wij gelukkig zijn, voor altijd.

Welkom in ons midden, jij die komt met een
boodschap van vrede.

Ons welkom schalt de straat op, een lied van vreugde.

Houd alles gereed voor het feest, want ik moet het vieren

dat ik weer grond voel onder mijn voeten,

houvast waarop ik kan bouwen.

17. het is nacht.

Iemand leest de volgende tekst:

Niet de dag, de stralende,
maar de nacht is de plaats
waar wonderen gebeuren,
midden in de nacht.

De dromen die ons leven richten,
dromen we in de nacht;
wat onoplosbaar scheen wordt helder
in de nacht;
visioenen dienen zich aan,
midden in de nacht.

Herinneringen worden levend
in de nacht;
een mens strijdt met zichzelf, met god,
in de nacht;
mensen vinden elkaar in liefde,
midden in de nacht.

Het zuchten der onderdrukten wordt gehoord
in de nacht;
de roep om vrijheid klinkt
in de straten van de nacht;
plannen tot bevrijding worden gesmeed
midden in de nacht.

Gevaar rondom en het volk vraagt:
wachter, hoever is de nacht?
De morgen komt, zegt de wachter,
maar nog is het nacht.
Waak over vrede en vrijheid
bij dag en bij nacht.

Ach laat toch komen die dag
die geen dag meer is noch nacht.
Moge stralen als het licht van de dag
de duisternis van de nacht.
Ook nu, te middernacht.

18. de vierde beker.

Degene die de vierde beker heeft ingeschonken, spreekt de tekst:

Dit is de beker van de toekomst die ons wacht,
de beker van de vrede voor altijd.
Vrede zij met ons huis,
vrede het werk van onze handen,
vrede voor hen die ons dierbaar zijn.
Vrede zij met ons allen.

Hij drinkt van de beker en zegt:

Ik zag een stad
waar vrede en rechtvaardigheid hand in hand gingen.
Ik zag een stad waar ...

Hij vervolgt de tekst met een eigen wens. Terwijl de beker rondgaat vult ieder de tekst aan met zijn of haar eigen wens.

19. de laatste zegenspreuk.

Als de vierde beker is rondgeweest, leest degene die de vierde beker heeft ingeschonken de volgende tekst:

Laten we dankbaar zijn voor de wijnstok
en voor de vrucht van de wijnstok.

Laten we dankbaar zijn voor alles wat het land ons geeft,
al het goede en begerenswaardige,
vruchten om van te genieten en een oogst in overvloed.

Laten we stil zijn vanwege het volk dat nog als ballingen leeft,
het land dat nog braak ligt,
de stad die verwoest is,
het heilige dat is geschonden.

Moge ze worden herbouwd, die stad, in onze dagen nog.

Mogen de bewoners vrede vinden binnen haar muren
en zich verheugen over de wederopbouw,
dat er weer vruchten zijn om van te genieten
en een oogst in overvloed.

Mogen wij daaraan werken, naar eer en geweten
en ons met vreugde herkennen in dit feest van bevrijding,
dit feest van pasen,
in het besef dat het goede ons ten deel is gevallen
en de toekomst is voor alle mensen.

Laten we daarom dankbaar zijn om het land
dat wij in vrede bewonen
en om de vrucht van de wijnstok.

20. slot.

Als de vierde beker is leeggedronken, zegt degene die de avond geopend heeft tot besluit:

Het is volbracht,
het ritueel van deze avond,
met al z'n voorschriften en geboden.
Mogen wij volgend jaar weer bijeen komen
en mogen dan de muren die mensen scheiden,
zijn geslecht,
en moge een ieder in vrijheid zijn teruggekeerd
naar zijn eigen haard,
naar zijn eigen plaats van vrede.
Volgend jaar in een stad van vrede.

Men wenst elkaar een goed pasen.